

IV. ПРОБЛЕМИ АДВОКАТУРИ ТА СУДОУСТРОЮ

Бірюкова А. М.

кандидат юридичних наук, доцент,
проректор Академії адвокатури України

ДОВІРА ЯК ЕТИЧНА ОСНОВА ВІДНОСИН АДВОКАТА З КЛІЄНТОМ (МІЖНАРОДНИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ВИМІР)

У статті викладено результати наукового аналізу морально-етичної категорії довіри як першооснови відносин адвоката з клієнтом крізь призму існуючих на міжнародному та вітчизняному рівні підходів до регламентації адвокатської етики. Обґрунтовано, що саме довіра є вагомим чинником ефективності професійної діяльності адвоката. Зроблено висновок, що саме відносини довіри зумовлюють розвиток таких визначальних для адвокатської діяльності принципів та інститутів, як конфіденційність і адвокатська таємниця відповідно.

Ключові слова: адвокат, етика адвоката, адвокатська діяльність, довіра, конфіденційність, адвокатська таємниця.

В статье изложено результаты научного анализа морально-этической категории доверия как первоосновы отношений адвоката с клиентом с позиции существующих на международном и отечественном уровне подходов к регламентации адвокатской этики. Обосновано, что именно доверие является ключевым фактором эффективности профессиональной деятельности адвоката. Сделан вывод о том, что именно отношения доверия обуславливают развитие таких важных для адвокатской деятельности принципов и институтов, как конфиденциальность и адвокатская тайна соответственно.

Ключевые слова: адвокат, этика адвоката, адвокатская деятельность, доверие, конфиденциальность, адвокатская тайна.

Вимоги сучасного суспільства, швидкі темпи розвитку всіх сегментів його життєдіяльності зумовлюють закономірну реакцію відповідних інститутів правової системи держави. Не залишаються осторонь

цих процесів інститути, функціональне призначення яких спрямоване на захист прав, свобод та інтересів людини, яка проголошується Конституцією України найвищою соціальною цінністю. Власне, процеси державотворення дають під-

стави вважати, що людина стає центром суспільного та державного буття не декларативно, абстрактно, а цілком реально, що вказує на ствердження філософії людиноцентризму, основу якої складає духовність. Це, своєю чергою, обумовлює першорядність категорій моральності та етичності у всіх сферах людської життєдіяльності, формуючи таким чином відповідну тенденцію у розвитку не лише держави та її інститутів, а й у взаємовідносинах окремих індивідів, професійної діяльності осіб, їх поведінки, а також інших сферах.

Зазначене повною мірою стосується адвокатської діяльності, ефективність і успішність якої сьогодні залежить не тільки від професійних знань, вміння та навичок адвоката, а й від його особистісних, у тому числі комунікативних якостей, властивостей і здібностей (уміння спілкуватися, встановлювати довірчі, психологічно комфортні відносини, спроможності контролювати власні емоції, ефективно вирішувати конфлікти, уникати суперечок, тощо). Таким чином, моральним ядром адвокатської діяльності стає етика професійних відносин адвоката, яка визначає та спрямовує його поведінку у професійній сфері.

До питання етичних аспектів адвокатської діяльності у різний час зверталися такі вітчизняні вчені як Н. М. Бакаянова, Т. В. Варофоломеєва, Т. Б. Вільчик, В. Г. Гончаренко, С. В. Гончаренко, С. О. Іваницький, М. А. Погорецький, С. В. Прилуцький, О. Д. Святоцький, П. В. Хотенець, Д. П. Фіолевський, О. Г. Яновська та ін.

Однак зауважимо, що етика відносин в адвокатській діяльності є найбільш складним та об'ємним за змістом питанням, яке утворює один з найважливіших аспектів теорії адвокатури та адвокатської практики. І серцевину її змісту становить передусім питання етики відносин адвоката з клієнтом, оскільки, за влучним висловлюванням У. Бернама, «адвокат, коли виконує свої професійні обов'язки, знає тільки одну

людину в світі, і ця людина – його клієнт» [1, с. 286]. Тож деонтологічні аспекти відносин адвоката з клієнтом набувають особливої ваги та актуальності.

Слід зазначити, що в результаті тривалого розвитку уявлень науковців та практиків про моральну сутність адвокатської діяльності беззаперечною аксіомою стало положення, відповідно до якого етичною основою взаємовідносин адвоката з клієнтом є довіра. Як відзначає Ю. І. Стецовський, в довірі відображається не тільки правова природа відносин адвоката з особами, що звертаються до нього, але і моральна сторона адвокатської діяльності, її спрямованість на забезпечення суб'єктивних прав громадян [2, с. 146]. Саме це й обумовлює напрямок нашого дослідження в межах цієї публікації.

Відтак, метою нашої статті є викладення авторського уявлення про довіру як основну етичну категорію, що слугує базисом відносин адвоката з клієнтом, з урахуванням існуючої міжнародної та вітчизняної практики регулювання у цій сфері.

Академічний тлумачний словник української мови інтерпретує довіру (довір'я) як ставлення до кого-небудь, що виникає на основі віри в чийсь правоту, чесність, щирість [3, с. 335]. В соціології довіра – як впевненість в добросовісності, щирості, в правильності будь-чого й, що ґрунтується на цьому відношенні до кого-небудь, чим-небудь, – є центральним базисом як між людських відносин, так і соціальних інститутів. Без більшої або меншої довіри неможливо здійснення жодної соціальної дії [4, с. 69].

Довіра – це соціологічна та психологічна категорія для позначення відкритих, позитивних взаємовідносин між людьми (сторонами довіри), що відображають впевненість у порядності й доброзичливості іншої сторони, з котрою довіряючий знаходиться в тих чи інших відносинах. Інакше кажучи, довіра у соціально-психологічних науках виступає передумовою соціально-психологічних

відносин між людьми. У філософії відзначається, що довіра є якісно особливим станом моральної свідомості, яка включає в себе моральні почуття і переконання, які і є мотивами або стимулами поведінки індивіда.

М. А. Погорецький та О. Г. Яновська слушно зауважують, що одним із психологічних захисних бар'єрів, які оточують кожну людину і які належить подолати для ефективного здійснення адвокатом своїх функцій, є «фільтр безпеки», проходження якого залежить від рівня довіри до адвоката, що своєю чергою залежить від сприйняття його образу [5, с.304]. Недовіра до адвоката стає однією з головних причин безуспішності надання правової допомоги. Безперечно, професіоналізм адвоката є важливою запорукою вирішення проблем клієнта, але не менш важливою є довіра останнього до свого адвоката. У деяких випадках відсутність довіри з боку особи, яка звернулася за допомогою до адвоката, нівелює переваги професіоналізму. Якщо клієнт дійсно покладається на допомогу адвоката, довіряючи йому, а також уважно ставиться до всіх отриманих порад і рекомендацій, то такі взаємовідносини між адвокатом і довірцем з високим ступенем ймовірності носитимуть продуктивний і перспективний характер. Саме тому з перших хвилин спілкування із адвокатом клієнт повинен зрозуміти та усвідомити ту обставину, що перед ним не суддя, а помічник і що в нього немає підстав бути невідвертим із адвокатом.

Осмислення значення довірчих відносин між адвокатом та клієнтом привело до необхідності їх нормативної регламентації за допомогою правил адвокатської етики. В Загальному кодексі правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства (п. 2.2) як один із основоположних принципів адвокатської етики вказується довіра і особиста порядність: «Довірчі відносини між адвокатом і клієнтом можуть виникнути лише у разі відсутності в останнього

сумнівів щодо чесності і сумлінності адвоката».

Першим положенням Генеральних принципів етики адвокатів Міжнародної асоціації юристів є вимога дотримуватись найвищих стандартів довіри та співпорозуміння стосовно до тих, з ким адвокати вступають у контакт [6].

Із зазначеного принципу випливає низка важливих для етики відносин адвоката з клієнтом моментів. Насамперед, як відзначається в літературі, в системі взаємовідносин адвокат-клієнт від першого вимагається, а другому настійливо рекомендується дотримання повної чесності і правдивості по всіх обговорюваних питаннях. Але якщо дотримання вказаних принципів для клієнта носить рекомендаційний характер, то для адвоката – це абсолютний імператив [7, с. 56–57]. З цього приводу відомий французький юрист Ф.Е. Молло в своїх загальноновизначених Правилах адвокатської професії у Франції писав: «... у чесності весь адвокат. Можна навіть стверджувати, що в ній полягають всі якості, необхідні адвокату: його призначення переконувати, а переконувати може лише чесна людина. Чесності, в загальноприйнятому значенні, адвокату мало: він повинен доводити її до педантичності ... Зрозуміло, що така педантичність вноситься адвокатом у кожну справу: не можна бути чесним наполовину ... Уникайте всіляких безчесних засобів у захисті, консультаціях, у будь-яких ділових відносинах» [8, с. 8]. Клієнт повинен розраховувати на абсолютну чесність та повну відвертість адвоката, правдивість повідомленої інформації. Неприпустимими з боку адвоката є недомовки, ухильні відповіді, неправдива інформація. Адвокат не має права приховувати ті обставини, про які клієнт не запитує, але які мають пряме або опосередковане відношення до справи, з приводу якої клієнт звернувся до адвоката.

На жаль, в Україні вказана основоположна ідея не знайшла свого акценто-

ваного закріплення у вигляді окремого етичного принципу, хоча окремі її елементи відображаються у нормах Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та Правилах адвокатської етики. Так, приймаючи присягу адвоката України, текст якої закріплений в ст. 11 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», особа бере на себе зобов'язання «чесно і сумлінно забезпечувати право на захист та надавати правову допомогу». В частині першій ст. 10 Правил адвокатської етики наголошується на тому, що дотримання принципу конфіденційності є необхідною і щонайважливішою передумовою довірчих відносин між адвокатом і клієнтом, без яких є неможливим належне надання професійної правничої (правової) допомоги, здійснення захисту та представництва. Також, відповідно до вказаного нормативного акта, адвокат зобов'язаний надавати правничу (правову) допомогу клієнтам, здійснювати їх захист та представництво компетентно і добросовісно (частина друга ст. 11). Що ж стосується дотримання адвокатами вимог чесності та порядності, то вказані етичні категорії використовуються в Правилах адвокатської етики лише в контексті відносин адвоката з судом та іншими учасниками судового провадження, а також використання адвокатом мережі Інтернет.

Логічним доповненням наведених положень, на нашу думку, повинна стати окрема норма, присвячена регулюванню етичних основ формування довірчих відносин між адвокатом і клієнтом. Зважаючи на роль вказаної вимоги, цілком логічно, щоб структурно згадана стаття містилася у Розділі II Правил адвокатської етики «Основні принципи адвокатської етики» та передбачала наступні положення:

1. Основою взаємовідносин між адвокатом і клієнтом є довіра, яка формується в результаті переконаності клієнта у порядності, сумлінності та старанності адвоката.

2. Клієнт в праві розраховувати на чесність і відвертість адвоката у спіл-

куванні з питань, які стосуються надання адвокатом правничої (правової) допомоги клієнту, його представництва або захисту.

3. Неприпустимими є повідомлення адвокатом клієнту свідомо неправдивої інформації а, так само приховування адвокатом від клієнта інформації, яка має значення для захисту його прав і законних інтересів.

Невід'ємним атрибутом довірчих відносин між адвокатом і його клієнтом є конфіденційність. Конфіденційність і похідна від неї професійна таємниця є незмінними атрибутами адвокатської діяльності з моменту її зародження як такої. Без конфіденційності неможлива повна довіра між адвокатом та його клієнтом, без забезпечення дотримання адвокатської таємниці неможливо говорити про ефективність захисту адвокатом прав та законних інтересів своїх довіртелів. Абсолютно правий А. Л. Ципкін, який наголошує на тому, що для того, щоб гідно виконувати те призначення, до якого покликані адвокати, їм передусім необхідна довіра клієнта. Її не може бути там, де немає впевненості у збереженні таємниці. Наявність адвокатської таємниці ґрунтується на сутності відносин захисника і підсудного, які передбачають повну відвертість з боку останнього, правдиве повідомлення всіх обставин справи. Подібна відвертість немислима без упевненості, що все конфіденційне і в інтересах захисту повідомлене захиснику залишиться тільки йому відомим і в жодному разі розголошено не буде [9, с. 9].

Чи зможете ви довірити адвокату своє життя, свободу, майно, чи будете консультиватися з ним по складних морально-правових питаннях, – ставить риторичне питання В. М. Буробін, – якщо відомо, що він, як джерело знань про вас, жодним чином не захищений, а, на думку окремих правників, навіть зобов'язаний на вас донести. Сутність адвокатської діяльності тримається на абсолютній довірі клієнта до сво-

го адвоката, яка ґрунтується на повній упевненості першого, що всі відомості, передані ним адвокату, за жодних обставин не стануть надбанням гласності [10, с. 32].

Зважаючи на виключну важливість професійної таємниці в адвокатській діяльності, вказаний інститут отримав достатньо деталізовану правову регламентацію та відповідні гарантії забезпечення. Однак, наведені вище тези переконливо вказують на те, що в основі конфіденційності відносин адвоката з клієнтом лежить першочергово моральна складова, а проблема забезпечення такої конфіденційності має етичну першопричину. Як справедливо відзначає Д. П. Ватман, принцип адвокатської таємниці встановлений законом і, відповідно, є правовою нормою, яка в ряді випадків встановлює права та обов'язки учасників процесуальної діяльності при відправленні правосуддя. Разом з цим це процесуальне правило, яке має відношення насамперед до адвокатів, має глибокий моральний зміст, що робить його одним із найважливіших принципів професійної адвокатської етики [11, с. 41].

В міжнародних актах, що визначають стандарти адвокатської діяльності, переважно використовується саме термін «конфіденційність». Так, в п. 2.3 Загального кодексу правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства у якості першочергового і фундаментального права та обов'язку адвоката проголошується конфіденційність. Додержання принципу конфіденційності, визначає Кодекс, зумовлюється особливістю професії адвоката, яка полягає в тому, що він одержує від клієнта відомості, які той не буде повідомляти іншій особі, а також іншу інформацію, яку йому належить зберігати в таємниці (п. 2.3.1). Обов'язок адвоката із забезпечення конфіденційності сформульований наступним чином: «Адвокат зобов'язаний однаковою

мірою зберігати в таємниці як відомості, одержані ним від клієнта, так і інформацію про клієнта, надану йому у процесі надання послуг клієнту» (п. 2.3.2).

В Україні конфіденційність у галузі адвокатської діяльності традиційно асоціюється із поняттям адвокатська таємниця. У ст. 10 Правил адвокатської етики нормативний зміст принципу конфіденційності розкривається саме через необхідність нерозголошення будь-якої інформації, яка визначена законом як предмет адвокатської таємниці. При цьому чітко визначено, що розголошення відомостей, що складають адвокатську таємницю, заборонено за будь-яких обставин, включаючи незаконні спроби органів дізнання, слідства і суду допитати адвоката про обставини, що складають адвокатську таємницю. Як позитивне слід також відзначити ряд запозичень із Загального кодексу правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства, зокрема в частинах, що стосуються необмеженого строку дії обов'язку адвоката із дотримання конфіденційності, а також поширення вказаної вимоги і на помічників адвоката, стажистів та членів технічного персоналу.

Підсумовуючи наведене, можна дійти висновку, що в аспекті відносин адвоката з клієнтом першочергово розкривається когнітивний аспект довіри, який характеризує ці відносини як такі, що базуються на переконаності в чесності, порядності, вірності, відповідальності та правдивості. Довіра виступає необхідною умовою ефективної професійної діяльності адвоката та слугує запорукою її успіху. Водночас на рівні нормативного регулювання довіра трансформується та визначає змістовне наповнення основоположних у адвокатській діяльності принципів та інститутів: конфіденційності та адвокатської таємниці, акцентуючи увагу на їх морально-етичній природі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бернам У. Правовая система США. Вып. 3. Науч. ред.: Власихин В. А. М.: Новая юстиция, 2006. 1216 с.
2. Стецовский Ю. И. Советская адвокатура: учебное пособие. М.: Высш. шк., 1989. 304 с.
3. Академічний тлумачний словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/s/dovir.ja>
4. Пенькова І. В., Глебова А. С. «Соціальна довіра»: сутність поняття. Экономика Крыма. 2010. № 4 (33). С. 68–71.
5. Погорецький М. А., Яновська О. Г. Адвокатура України: підручник. К.: Юрінком Інтер, 2014. 475 с.
6. Генеральные принципы этики адвокатов Международной ассоциации юристов. Российская юстиция. 1996. № 2. С. 51.
7. Барцевский М. Ю. Адвокатская этика. М.: Издательский дом «ФЕДОРОВ», 1999. 288 с.
8. Молло Ф. Э. Правила адвокатской профессии во Франции. Вопросы адвокатуры. 2000. № 1 (29). С. 6–91.
9. Цыпкин А. Л. Адвокатская тайна. Саратов: Изд-во СГУ, 1947. 40 с.
10. Буробин В. Н., Плетнев В. Ю., Шубин Д. А. Адвокатская тайна. Под общ. ред. В. Н. Буробина. М.: Статут, 2006. 255 с.
11. Ватман Д. П. Адвокатская этика. Нравственные основы судебного представительства по гражданским делам. М.: Юрид. лит., 1977. 96 с.

Biryukova A. M. Trust as the ethical basis of the lawyer's relationship with the client (international and domestic dimension)

The article presents the results of scientific analysis of the ethical category of trust as a fundamental principle of the lawyer's relationship with the client in light of the existing international and domestic level approaches to the regulation of legal ethics.

Justified that trust is an important factor in the effectiveness of professional activity of the lawyer, as client's distrust to the lawyer is one of the main reasons for the failure to provide legal aid. Distrust negates the advantages of professionalism.

Attention on the fact that the attorney-client relationship system instructions to adhere to honesty and truthfulness to the customer are advisory in nature, while for a lawyer they acquire traits of an absolute imperative.

Based on the analysis of the international and domestic regulatory practices of the Attorney ethics concluded that trust as a moral and ethical category transformed to the corresponding principles institutions of advocacy. First of all it is about the principle of privacy confidentiality and the Institute of attorney-client privilege, which are based on moral component and the problems of their provision are ethic component.

In the end, concluded that the trust relationships determines the development of such principles and institutions as defining principles for advocacy, such as confidentiality and attorney-client privilege which develop in line with the general trends of social development and state-building processes and in determining which is the philosophy of man-centeredness.

Keywords: lawyer, lawyer's ethics, advocacy, trust, confidentiality, attorney-client privilege.

Стаття надійшла до редакції журналу 20.09.2017 р.